

Kajkavski govor podravskih Novigradaca

Srč ove priče — da je čovječanstvo u svom početku govorilo istim jezikom, a taj se tek kasnije raspao na mnogo jezika — bila je temelj lingvističkih teorija sve do XX. stoljeća, do — kako ju je sâm autor Nikolaj Jakovljevič Marr nazvao — jafetidske jezične teorije. Razlog tako dugom uvjerenju lingvistâ u početnu jednojezičnost je u tome što se čini »samo po sebi jasno« da je čovječanstvo započeto jednim ljudskim parom koji je, dakako, govorio kao muž i žena istim jezikom, jezikom koji je tek potomstvo prvog ljudskog para moglo razvrći u mnogo jezika.

Ljudska skupina stvaralac govora

»Biblijsku lingvistiku« znanstveno se nije moglo pobijati prije nego su pronađeni ostaci kostiju i tragova djelatnosti pračovjeka na međusobno toliko udaljenim mjestima širom svijeta, još iz takvog pračovjekova stupnja razvoja za koji (zaključujući po njegovim vilicama) pračovjek nije mogao izvađati artikulirane glasove, dakle ni govoriti. Sigurno je da je već homo erectus, nemoštu biće, prije milijun godina bio već donekle svijetom rasprostranjen, a njegov potomak homo sapiens pet stotina tisućljeća poslije njega sigurno još mnogo više od njega. Znanstveno je utvrđeno da je skupljaču hrane (a jedino je to pračovjek mogao i biti) za prehranu potrebno 20 km² vegetativne površine.¹ Dakle, za obitelj od pet članova treba 100 km², a za pleme od sto ljudi 1000 km². U takvim uvjetima prehranjivanja jedva se je mala obitelj držala na okupu. Čim je broj članova obitelji premašio prehrambene mogućnosti, obitelj se dijelila i svaki je njen dio u nepovrat odlutao na svoju stranu. Tako je to išlo već prije nego je pračovjek bio fizički i psihički pripravljen za govorenje artikuliranim glasovima. Kad je pračovjek stekao mogućnost govorenja, njegovim su raspršenim skupinama bila pokrivena prilična prostranstva svijeta, te je svaka skupina morala stvarati svoj jezik kako je znala. Zaključak je moguć samo jedan: mnogojezičnost je stara koliko i čovječanstvo.

Čovjek lovac i čovjek stočar trebaju za svoju prehranu već mnogo manju površinu nego čovjek skupljač, pa mogu živjeti u većim skupinama, a tim je dijeljenje usporeno. Način go-

vora skupine, njezin primitivni jezik diobom skupine i rastankom dijelova postaje temelj na kojem oba dijela dalje samostalno razvijaju svoj jezik koji se sve značajnije udaljuje od svoga srodnika. Dakle, broj se jezika još uvijek povećava, ali na novi način: nastaju srodni jezici, jezici po čijoj se strukturi i kasnije može zaključivati gdje im je izvor.

Najveći napredak čovjek je načinio postavši ratar. Sad je njegova prehrambena površina manja od 1 km², on više ne luta svijetom nego gradi kuću; čim mu kuća postaje tjesna, na nekoliko koraka daljine gradi drugu kuću i naseljava je jednim dijelom svoje porodice — i tako se stvara selo. Kad selo naraste do svoje moguće veličine (koja je uvjetovana bonitetom zemljišta i umijećem obrade), nedaleko starog sela gradi se novo. U prvo vrijeme oba sela govore potpuno jednako, ali za koje vrijeme nastaju u oba govora razne promjene koje ne čine smetnje razumijevanju, ali se primjećuju. Dakle, unatoč toga što je svako selo posebna skupina i što samostalno dalje razvija svoj govor, ipak, zbog već razmjerno velikog zajedničkog jezičnog temelja, razlike u govorima ne stvaraju nove jezike. Sada diobe skupina povećavaju zemljopisnu rasprostranjenost jezika. Ratarstvo je zaustavilo množenje jezika. Od toga stupnja ljudskoga razvoja započinje smanjivanje broja jezika na svijetu, s dalekim ciljem svjetske jednojezičnosti.

Sile za postupno uništavanje jezika nisu mirovale već od početka govorenja: velike pošasti, ratovi, podjarmljivanja bilo u vojnom ili gospodarskom smislu, pojava autokratskih država... U naše je vrijeme pridošla i tehnika koja nezadrživo razara skupinski način života. Ove su sile uništile desetke tisuća jezika, a uništavaju i preostalih oko tri tisuće.

Patrijarhalno selo — posljednji tip prvotne ljudske skupine

Svaka ljudska skupina traje dotle dok njezini članovi osjećaju da im je samo u njoj život najpovoljniji. Čim takav osjećaj do stanovitog stupnja oslabi, skupina se nezadrživo počne raspadati. Taj zakon vrijedi svuda i uvijek je vri-

jedio od pradoba do danas. U prošlosti je on skupinu prisiljavao razdvojiti se, danas — u potpuno novim prilikama — dovodi je do osipanja, nestajanja u mješavini ostalih raspalih skupina; razdvajanje je skupine bio nužan čin u korist cijele skupine, a osipanjem se koriste pojedinci iz skupine, a time skupina gubi svoju koheziju.

Patrijarhalno selo je posljednji tip prvotne ljudske skupine. Njegove osobine bile su samoproduktivna gotovo svega što je čovjeku za skroman život potrebno, osjećaj sigurnosti samo unutar vlastitoga područja, sumnjičavost i prezir prema svemu što dolazi izvana. Prestanak samoproduktivne prvi je korak za rušenjem dotadašnje zatvorenosti te ljudske skupine i prestanka čuvanja svega što je dotada smatrano njezinim distinktivnim obilježjima.

Kraj patrijarhalnosti podravskih sela

Napuštanje patrijarhalnosti u podravskim selima započelo je napuštanjem — »širokih gaća«. To zvuči šaljivo, ali je ipak istinito. Bilo je to nešto prije prvog svjetskog rata. Naime, tvornički je tekstil postao jeftiniji nego domaće tkanje i seljaci su brzo napuštali samoproduktivnu odijela, a u skladu s tim i obuču. Potreba za novcem osjetno je porasla, a toj potrebi je morala zadovoljiti racionalnija obrada zemlje i povećan uzgoj stoke, a s tim u vezi morale se uspostaviti što bolje trgovačke veze s kupcima izvan sela. Dok je prije selu bio dovoljan jedan sajam godišnje, sad mu je postao potreban jedan mjesечно. Prije napuštanja samoproduktivne radilo se da se preživi, a poslije napuštanja da se zaradi što više novca, jer se za novac moglo lako i brzo sve dobiti.

Podravska se sela polako smanjuju još od prvog svjetskog rata, ali to smanjivanje privremeno prikriva doseljavanje Zagoraca i Međimuraca, čime selo gubi jedinstvenost običaja i govora. Oko 1950. godine podravsko je ratarstvo započelo svoju mehanizaciju i kemizaciju. Posljednji tip prvotne ljudske skupine, selo, nestaje izgubivši svoju unutrašnju koheziju. Vanjski znak te promjene je postupno napuštanje osome ujedno završava epoha množenja govora i započinje epoha jezične unifikacije u skladu s Marrovom jafetidskom teorijom.

Lingvistički dokaz Marrove teorije

Teorija ima tek tada znanstvenu vrijednost ako je činjenice ne opovrgavaju, a da li je potvrđuju ili opovrgavaju, to valja što pažljivije provjeravati. Jedna od takvih provjera je uspoređivanje govora podravskih Novigradaca s govorima u selima oko Novigrada Podravskog i traženje promjena u govoru koje se postupno događaju za razdoblja koje je istraživanju dostupno.

Zemljopisni i jezični položaj Novigrada

Novigrad se nalazi donekle u središtu između Virja, Molva, Delova, Hlebina, Jeduševca, Plavšince, Srdinca, Javorovca i Miholjanca. Novigradski govor pripada kajkavskom narječju kao i govori Virja, Molva, Hlebina i Miholjanca. U Jeduševcu, Plavšincu, Srdincu i Javorovcu — bar do drugog svjetskog rata — vladao je gotovo potpuno štokavski govor ijekavskog izvora, a u Delovima je većina stanovništva govorila kajkavski, tek manji dio štokavski. Unatoč neposredne blizine štokavština ni kroz nekoliko stoljeća nimalo nije utjecala na kajkavske govore ovoga kraja, dakle ni na novigradski govor, što nesumnjivo dokazuje tadašnju skupinsku zatvorenost unatoč trajno mirnom životu među skupinama.

Povijesna razdoblja Novigrada

Selo koje se danas naziva Novigrad Podravski prvi put je zabilježeno 1201. godine imenom Camarcha, ili Komarnica kako se danas naziva samo potok koji protječe kroz Novigrad.² Selo Komarnica, kao i ostala sela ovog kraja, stradalo je za turskih provala između 1552. i 1606. godine. Nakon odlaska Turaka selo se obnavlja te gubi ime Komarnica. Zbog nove tvrđavice koja je pokraj potoka sagrađena, ime mjesta se mijenja u Novi Grad, što je kasnijim nepravilnim pisanjem ispalo Novigrad.³

Obnovljeno selo nije više naselje samo domaćih ljudi, sada tu ima i stranaca. Zapis kantske vizitacije iz 1680. godine bilježi da selo ima 230 kuća domaćih i stranih, ali ne navodi koliko je kojih.

Razdoblje od 1201. do 1606. godine nazivimo komarničkim razdobljem. Iz malobrojnih i mršavih povijesnih podataka vidimo da su Komarničani bili kmetovi, da su imali crkvenu župu, te napokon da su stradali od Turaka i za tog stradanja izgubili kmetski status.

Selo je pedesetak godina uživalo slobodu oporavljajući se od rata, ali je 1652. godine potpalo pod isključivu vlast austrijskog cara i njegove vojske u vojnim i građanskim stvarima sa službenim njemačkim jezikom. Seljak je dobio novi status: vojnik-seljak. Seljaci su, rađajući svoje poslove, ujedno bili u stalnoj ratnoj pripravnosti. Vojna je disciplina vladala čak u kućama, jer je kućni starješina snosio odgovornost pred vojnom vlašću za upravljanje kućom, posjedom i za djelovanje svih svojih ukučana. Diobe porodica po pravilu su bile zabranjene, pa su tako nastale kućne zadruge. Takvo je stanje trajalo do 1871. godine, a cijelo to razdoblje narod je nazivao jednostavno Granica.

Godine 1871. ukinuta je Granica, prestala je vojna uprava a kraj je potpao pod građansku vlast Trojedne kraljevine hrvatsko-slavonsko-dalmatinske ili kraće kazano Trojednice. Službeni jezik škola i ureda postao je hrvatski —

štokavske podloge, jer je već književna kajkavština ukinuta.

Ukinuće Granice donijelo je nagli raspad kućnih zadruga. Kako je taj raspad bio brz, najbolje pokazuju statistički podaci o broju kuća svakog desetljeća u Novigradu.

Novigrad je imao:

- 1860. 314 kuća
- 1869. 342 kuće (28 više)
- 1880. 654 kuće (312 više!)
- 1890. 743 kuće (84 više)
- 1900. 817 kuća (74 više)
- 1910. 837 kuća (20 više)
- 1921. 837 kuća

Dakle, u desetljeću prestanka Granice, broj kuća povećao se gotovo dvostruko. Poslije toga intenzitet porasta broja kuća pada, da za tri-deset godina potpuno nestane, te se od tada do danas broj kuća stalno smanjuje.

Za one eksplozivne gradnje kuća morao je ritam rada imati nezamislivo brz tempo, pa se nameće pitanje: da li je taj tempo rada imao utjecaj na novigradski govor? U odlomku »Rad i govor« nalazi se odgovor na to pitanje.

Nekako od 1950. godine započinje početak raspada novigradskog govora iz razloga koji su već navedeni u odlomku »Kraj patrijarhalnosti podravskih sela«, te se tom godinom prekida praćenje daljnjeg jezičnog procesa.

Način prikupljanja jezične građe

Do 1940. godine novigradskim govorom nije pisano ništa drugo osim privatnih pisama i dopisnica koje su kod svojih primalaca poslije čitanja odbačene. Dakle, do građe tog govora može se doći samo iz usta onoga koji govori tim govorom.

Kad sam tridesetih godina počeo novigradskim govorom pisati beletrističke stvari za svoje vlastito zadovoljstvo, svaki čas sam se spotakao o to što u govoru ima pojmova koje jedni kazuju ovom, a drugi drugom riječju. Pa i jedna ista riječ u dva govornika ima različite oblike. Ja sam već tada pisao normiranim jezikom kojem je netko već prije odredio norme kako valja pisati, a sad sam se našao pred zadacim sam odrediti norme govoru za koji sam bio uvjeren da ga odlično poznajem, a eto — ne poznajem ga ni toliko da mogu bez jezičnih dilema ni jednostavne stvari pisati! Dakle ako sam htio novigradski pisati, morao sam sam taj govor više proučiti.

Prva spoznaja u proučavanju bila je da su različitosti u govoru vezane uz životnu dob onoga koji govori. Dakle pojedine riječi i neki oblici pripadaju stanovitoj generaciji i ona se njima služi za svog života. U svako vrijeme mogu se čuti govori četiriju generacija: djece, mladih ljudi, starih ljudi i ljudi koji se bliže devedesetoj godini. Registriranjem govora sva-

ke generacije za sebe dobiva se pregled zbivanja u govoru sela u vremenu od 100 godina — a to nije baš malo, pogotovo ako se uzme u obzir da se radi o govoru koji pisanih spomenika nema, premda mu je izvor u pradobu.

Vokali novigradskog govora prema vokalima susjednih govora

Novigradski govor ima šest vokala. Naime uz pet temeljnih (a, e, i, o, u) ima još jedan koji po fonetskoj vrijednosti stoji između »e« i »i« — fonetičari ga zovu »zatvoreni e«. U običnom pismu taj vokal nema svoj osobiti grafem i bilježi se jednostavno e, jer u štokavštini se zatvoreni e slabo ističe. U novigradskom govoru taj fonem ima ulogu jednaku ulogu svakog od pet ostalih vokala.

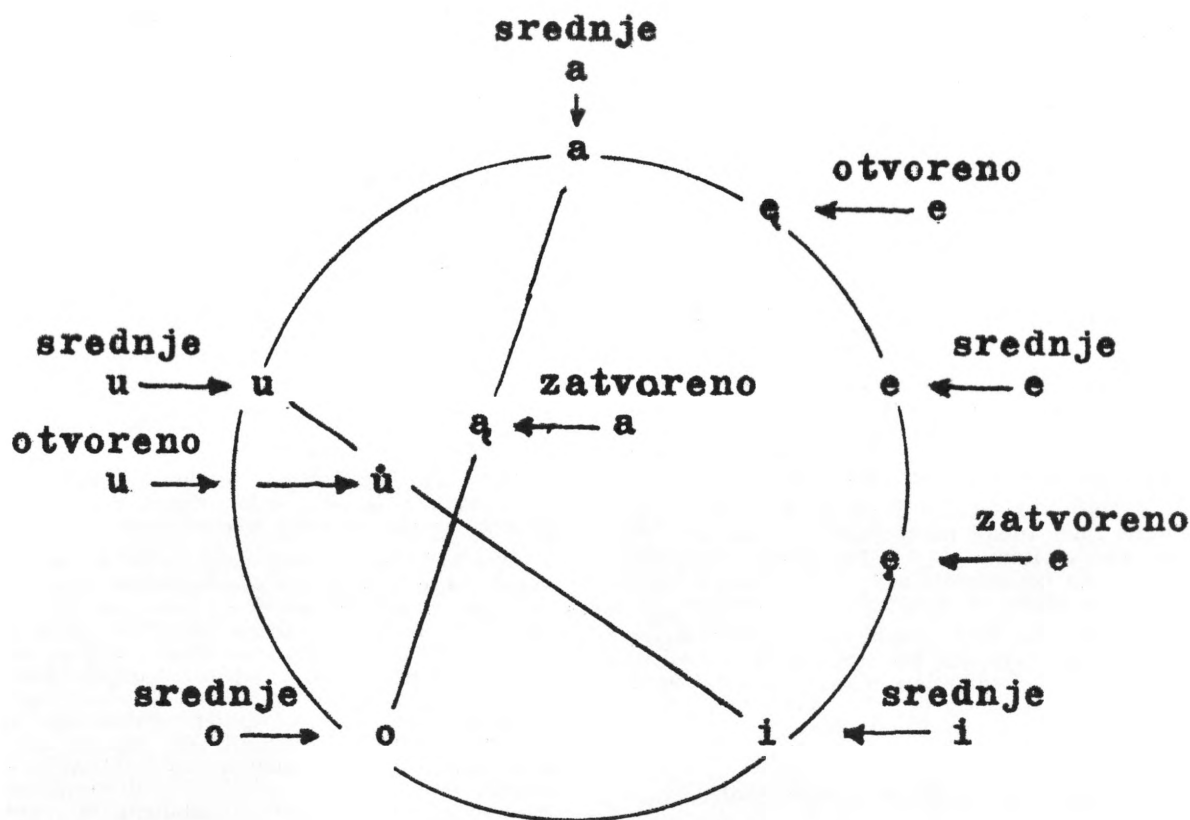
Da jasno predočimo fonetske vrijednosti svih vokala o kojima će ovdje biti govora pogledajmo priloženi crtež (na narednoj stranici).

Obodom kruga razmješteno je pet temeljnih vokala (a, e, i, o, u) jednako udaljeni jedan od drugoga. Te vokale fonetičari zovu »srednji vokali«. Na obodu, ili pak na njegovim spojnica-ma, između srednjih vokala razmješteni su oni vokali čija je fonetska vrijednost negdje između dva srednja vokala bilo onih uz obod kruga ili između onih koji su spojeni spojnicom. Na crtežu su prikazani grafemi svih vokala kakvi se u našim stručnim djelima upotrebljavaju, a strelice upiru u imena vokala. Vokali smješteni na spojnica-ma nisu jednako udaljeni od svojih srodnika što znači da su po fonetskoj vrijednosti bliži onome od njih — kojemu su na crtežu primaknuti.

Vokale novigradskog govora i vokale susjednih govora pregledno prikazuje tablica:

	zatvoreno a	srednje a	otvoreno e	srednje e	zatvoreno e	srednje i	srednje o	srednje u	otvoreno u
DELOVE:	a	a	e	e	e	i	o	u	
HLEBINE:	a	a	e	e	e	i	o	u	
MIHOLJANEC:	a	a	e	e	e	i	o	u	
MOLVE:	a	a	e	e	e	i	o	u	
NOVIGRAD:	a	a	e	e	e	i	o	u	
VIRJE:	a	a	e	e	e	i	o	u	

Dakle, u pogledu vokala jedino se poklapaju govori Novigrada i Delova. Uostalom, ovdje se može odmah reći da se delovski govor jedino akcentuacijom razlikuje od novigradskog govora, a u svemu su ostalom jednaki.



Služba zatvorenog »e« u novigradskom govoru

Budući da u malo tiskara ima posebno slovo za zatvoreni e, ovdje ćemo za nj upotrijebiti kurzivni oblik *gdjegod* je potrebno.

U novigradskom govoru *e* obavlja razlikovnu, distinktivnu službu. Naime, u novigradskom govoru ima podosta parova riječi i oblika u kojima svaki član para ima svoje značenje, a zvučkovno se razlikuju samo po tome što je u jednoga *e*, a u drugoga *e*. Primjerice, *beljiti* znači bijeliti, činiti da nešto bude bijelo, a *beljiti* znači plaziti jezik; *mene* znači meni, a *mene* znači mene. Ili ovako: *Besne noći i besne senje* jednako zmuče čoveka — znači: *Nesane noći i bijesni sni* jednako izmuče čovjeka. I još: *Nje nje ne žal* — znači: *Njoj nje nije žao*. Pa i ovo: *Ne to tak* — znači: *Ne ide to tako* — a: *Ne to tak* — znači: *Nije to tako*.

E u novigradskom govoru stoji na mjestima u riječi na kojima su u staroslavenskom jeziku stajali fonemi »jat« ili »jer«. Tako imamo: *lep*, *mleko*... — ili: *den*, *tenjek*...

Iznimke od toga pravila su u novigradskom govoru vrlo rijetke. Primjerice, u instrumentalu singulara zamjenice *ja*, *menom*, stoji *e*, a prema pravilu bi moralo stajati *e*; u riječi *dnev* (usporedite riječ *den*) je premetanjem

glasova *e* i *n* došlo do zamjene *e* sa *e*; u izvedenicama s prefiksom *pre-* (dvojnikom štokavskog prefiksa *prije-*) također stoji *e* na mjestu na kojem bi prema pravilu trebalo stajati *e* što se vidi u riječima: *prekor*, *prestup*, *predlog*, *prevaren* (štokavski *prijevaran*)...

U svim novigradskim susjednim govorima *e* je vrlo obilno rasuto po riječima da bi valjalo tek tražiti ima li u tom kakve pravilnosti. Tako, na primjer, u hlebinskom govoru ima *dnev*, *greda*, *gverc*, *led*, *med*, *mela*, *njehin*, *prejti*, *pet*, *šest*, *tenfati*, kao što ima i *lep*, *mleko*, a ima *dober*...

Ovo obilje *e* u hlebinskom govoru katkad oduzima izreci jednoznačnost. Za primjer neka budu dva dijaloga (broj 1 i broj 2) navedena najprije hlebinskim, a potom novigradskim govorom.

Hlebine:

1. Je l je? — Je. (štok. Jeste li? — Jest.)
2. Je l je? — Je. (štok. Jede li? — Jede.)

Novigrad:

1. Je l je? — Je. (štok. Jeste li? — Jest.)
2. Je l je? — Je. (štok. Jede li? — Jede.)

Srećom u govoru ima uz različitosti fonema i drugih sredstava za postignuće distinkcije kao akcenti ili pak kontekst u kojem se dvojbena riječ nalazi.

Vokal »u«, nasljednik staroslavenskog nazala »on«

Novigradski se govor odvaja od ostalih govora i time što za staroslavenski nazal »on« rabi u, a ostali o. Tako se u Novigradu govori ruka, put, sunce, klup, stup, stupa, ludic..., a oko Novigrada se govori roka, pot, sonce, klop, stop, stopa, lodic... Tek tri riječi novigradskog govora odstupaju od pravila i govore se olje, žoč i žofa kao i po ostalim mjestima. Zašto samo tri riječi ne podliježu pravilu koje u novigradskom govoru općenito vrijedi? Da li su one posljednje mrvice iz vremena kad je i u novigradskom govoru stajalo o u svim takvim riječima ili su te tri riječi jedine uzete iz okoline? To pitanje ostaje otvoreno.

Konsonanti »h« i »lj«

U dva se konsonanta novigradski govor odvaja od susjednih, a ti su »h« i »lj«.

U govoru ima riječi:

1. u kojima je »h« stalno; primjerice harnoti, heznoti, hapiti se, hud, ohorgati se, krah, hibati, hamišen...

2. u kojima se sad javlja sad ga nema već prema tome tko govori, ili govori li jedna te ista osoba brže ili sporije; takve su, na primjer, ove riječi: hasneti — asneti, hiža — iža, hutvajda — utvajda, hambrela — ambrela, homelj — omelj, hotka — otka, hitvalen — itvalen, hoditi — oditi...

3. u kojima na mjestu fonema »h« stoji:

»v«: suv, duvan...

j«: pejati, dijati...

»f«: drftati...

»k«: prkek...

4. u kojima se i zamjena sad javlja sad ni nje nema; na primjer: kruv — kru, strova — stroa, smej — sme, grej — gre...

5. u kojima se »h«, a niti njegova zamjena nikada ne javlja; na primjer, stra, melj.

U govorima oko Novigrada »h« je jasan fonem i stoji na svom mjestu u riječi. U hlebinskom govoru čak stoji »h« namjesto »v« u riječi hmrti.

Za fonem »lj« može se reći da ga u novigradskom govoru ima gdje mu i nije mjesto. Tako je, na primjer, u riječima: pilja, faljeti, teljiti se, guljiti, balja, žaljeti, taljiti...

U okolnim govorima je vrlo rijedak, a u hlebinskom ga uopće nema, pa su zato hlebinski ljudi ljudi, kao što je i njihov kralj kral... Neka se ne zamjeri ova šaljiva igra riječi!

Akcentuacija

Akcenti daju govoru ritam, a njihova raznovrsnost daje i muzikalnost. Premda se u novigradskom govoru nalaze četiri akcenta kao i u štokavštini, ipak je novigradski govor trom i jednoličan, jer su u njemu najčešći kratkosilazni i dugosilazni akcenti, a ponajčešće padaju na predzadnji slog riječi. Doduše, ima podosta riječi i oblika kojima akcent pada na posljednji slog (počence, njegove...), ali takvih riječi ipak nema toliko da bi mogle ukloniti monotoniju govora.

Već je prije rečeno da se delovski govor jedino svojom akcentuacijom razlikuje od novigradskog. U dvije stvari se razlikuje delovska akcentuacija od novigradske: akcenti delovskog govora više su pomaknuti prema početku riječi, a u tom govoru preteže dugouzlazni akcent kao ni u kojem okolnom govoru.

»Rad i govor«

Krajem razdoblja Granice u novigradskom govoru bilo je neobično dugačkih riječi i oblika nastalih u davnoj prošlosti. To su ponajviše bili prilozi i pojedini padežni oblici u pridjeva. Bio je tu i jedan glagol u dva lika: pojti i pejti.

Kad je u osmom desetljeću XIX. stoljeća ukinuta granica i nastupio raspad kućnih zadruha, zbog gradnje velikog broja kuća enormno se ubrzao tempo rada u selu. Brži rad tražio je način za što jednostavnije, kraće izricanje misli, a to je bilo moguće postići samo kraćenjem riječi i oblika koji su dotle bili previše dugački, a neki čak i nepotrebni. Evo tek nekoliko primjera kraćenja i nestajanja:

vesimokarekar

vesimokareka

vesimokarek

vesimokar

vesimok

vesim

sim

— oduvekarekar

— oduvekareka

— oduvekarek

— oduvekar

— oduvek, oduvet

— oduv

— ozdekarekar

— ozdekareka

— ozdekarek

— ozdekar

— ozdek

— ozde

— (nestalo)

— sakojačkov

— sakojački

— sakački

Od glagola pojti, pejti ovako su u prošlosti izgledali oblici prezenta:

pojti: pojdem, pojdeš, pojde, pojdemo, pojedete, pojdo

pejti: pejdem, pejdeš, pejde, pejdemo, pejdete, pejdo

Kraćenjem je postalo:

pojti: pojem, poješ, poje, pojemo, pojete, pojo

pejti: pem, peš, pe, pemo, pete, pejo

Danas su najčešći oblici:

pem, peš pe, pemo, pete (od pejti), pojo (od pojti).

U isto vrijeme počinje se gubiti imenički sufiks — šča: milošča — milost, dragošča — dragost, radošča — radost, finošča — finota...

Ova su kraćenja napredovala postupno, i dulji su se oblici miješali s kraćima, ali su najdulji oblici davno nestali.

»Vokabular tuđinštine«

Iste sile koje uništavaju jezike unose u njih tuđice, riječi koje jedan jezik preuzima od drugog jezika i njima se služi kao svojim. Broj i vrsta tuđica u nekom jeziku su povijesni trag političke, gospodarske, kulturne ili kakve druge podločnosti nosiocima jezika iz kojeg potječu tuđice. U novigradskom govoru, i govorima oko njega, ima za to obilje potvrda. Evo nekih (ne svih) mađarizama:

baček, bapka, berek, biruš, bota, cimer, cipeliš, čeber, čizma, čon, čonta, čorda, fajta, felled, filer, gazda, halas, hamišen, hasen, hatar, hegede, holasiti, japa, jezera, kanas, kapral, kefa, kepenjek, klepec, kostura, krćma, ladica, larma, leginj, liba, lokot, mertuk, oblok, ocel, oroslan, orsag, parajšok, pejar, pelda, pemezi, puv, radaš, ruvo, sikelj, surnoti, škrinja, terh, varaš, vijer...

Premda nisu sve takve riječi mađarskog nego slavenskoga korijena, u govor su uzete mađarski oblikovane.

Evo nekih germanizama:

abzec, anjrikati, aptajlung, aptaljati, avajzung, bercauz, col, colštuk, coltati, cug, cukor, cuksfirar, curajbati, curikati, deka, dekljin, dekuvati se, dranjfuz, drek, giltati, fajglin, fantiti se, fajten, fanj, farba, feder, fest, festung, fešter, figa, finta, fikseriti, firar, flajsik, foršljag, fort, frbant, futrati, ganc, gevera, gverc, glijati, hajcati, halt, haptak, harmak, heklajzlin, holcmica, iberšunk, kiblja, klinga, klinkati, klucati, koštati, krajcati se, kragljlin, krah, krank, krigljlin, lajbec, lajslin, lajtrić, lojtra, nucati, ober, ober-

šlajnot, omeld, patrontaš, penzlin, plindriti, purš, rajcati, rajzati, rašpati, riftek, riktati, ringlec, sotljati, šacman, šacung, šibolt, šištati, šljag, šlajfati, šljajšati, šljogati, šostar, špajšno, špajza, šparjati, šparlet, špejati, špiljati, špitalj, špricati, šprijeti, špukati, štangut, štecljin, šten-ga, šterna, štogljlin, štok, štokauz, štosati, štrafati, štrajfati, štracacerati, štreka, štrekati, štrenk, štrmenkati, štrofati, štroza, šturmerati, švaromlinija, trajbar, trinkati, vagmešter, vantar, vincrljin, žepljenka, žvepelj...

Mnoge su od ovih riječi davno nestale, a veći ih broj upravo sada nestaje.

DODATAK

Stručni filolozi znaju za kategorije: jezik, narječje, govor. Svoja proučavanja oni protežu najviše na jezik, malo na narječje, a najmanje na govor. Govor je ograničen međama sela, njime govori mali broj ljudi — i temeljito proučavanje govora sela ne donosi »ništa«... Međutim, upravo je nepismeno selo stvaratelj govora uopće, jezične građe za narječje i za cjelokupan jezik.

Kad sam 1936. godine kratko vrijeme s Ivanom Goranom Kovačićem radio u uredništvu »Hrvatskoga dnevnika«, obojica smo se obradivali otkrivši da svaki od nas proučava svoj rodni govor (Goran lukovdolski, ja novigradski) s dostojnom ozbiljnošću. Naredni dan smo nedgovoreno donijeli svoje bilješke te ih usporidili. Razgovarali smo i o držanju stručnih filologa prema seoskom govoru, i o tome kako nema ni amatera za taj posao. Tom zgodom je Goran rekao: »Za taj posao nije potrebno biti upravo Maretić! Svatko kome su gramatički pojmovi jasni, taj to može raditi.« Dan-dva kasnije ja sam morao napustiti uredništvo i s Goranom se više nisam vidio. Tek za godinu-dvije sam u »Hrvatskoj Reviji« vidio njegov članak »O jeziku, kraju i ljudima« (god. X, broj 6).

Toliko godina nakon Goranova članka predajem u tisak svoj članak i posvećujem ga Njemu, s napomenom neka čitatelji ovoga članka razmisle o svom rodnom govoru. Ako sumnjaju u svoje sposobnosti za takav posao, neka ih ohrabre ovdje citirane riječi davno pokojnog našeg književnog i narodnog velikana.

BILJEŠKE

¹ Prof. J. Kovačević: Quo vadis Homo sapiens L. kaj nia agrosfero. Homo kaj kosmo. XIII, broj 2, str. 1. Zagreb.

² Prof. Blaž Madjer: Časti i dobru zavičaja. Zagreb 1937, str. 100.

³ Ibidem. str. 372.